

روش های کلیدی مهم و اشتراک تربیت اخلاقی در قرآن و نامه ۳۱ نهج البلاغه

مژگان کرمی^۱

چکیده

هدف این پژوهش بررسی روشهای مشترک تربیت اخلاقی در قرآن و نامه ۳۱ نهج البلاغه است. روش بکار گرفته شده در این تحقیق با توجه به ارتباط نزدیک و تنگاتنگ روش هدف ها و ماهیت موضوع تحقیق روش تحلیلی - استنباطی است. روش گردآوری مطالب، کتابخانه ای و بررسی استاد جامعه آماری شامل متن و ترجمه آیات قرآن و نامه یاد شده است. در این پژوهش به دلیل لزوم جامعیت نمونه نمونه گیری انجام نشده و کل جامعه آماری مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش تحلیل مفهومی استفاده شده و با توجه به موضوع و هدف این پژوهش از شیوه بررسی یافت با سیاق مفهوم برای تحلیل مفاهیم بهره گرفته شده است. یافته های تحقیق نشان میدهد روشهای مشترک تربیت اخلاقی در قرآن و نامه ۳۱ نهج البلاغه عبارت اند از موعظه ارائه الگو، محبت عبرت آموزی، توبه و مراقبه و محاسبه

کلیدواژگان: تربیت اخلاقی ، قرآن، نهج البلاغه، روشهای تربیت اخلاقی

^۱ طلبه مدرسه الزهرا همدان

تربیت اخلاقی به عنوان یکی از جلوه های متعالی تعلیم و تربیت در قرآن که هدف اساسی آن رشد اخلاقی افراد است به گونه ای که آنان را افرادی «نیک و خیر» بار آورد، امری است که مربیان و معلمان ناچارند مستقیم و یا غیر مستقیم، آن را مورد توجه قرار دهند. بر این اساس نظام تعلیم و تربیت باید با الهام از آموزه های قرآن با تلاش در راه تدوین اصول راهنمای عمل و روشهای مؤثر و متناسب با وضعیت بومی و دگرگونی های محیطی مربیان را در همه عرصه های تربیت و از جمله تربیت اخلاقی یاری کند؛ زیرا پویایی هر نظام تربیتی در این است که اصول روشها و کارکردهای خودش را از حالت ایستا خارج کند و بتواند هدفهای خود را با دگرگونی های زمان و محیط متناسب سازد. اما اینکه نظام تربیت اخلاقی در کشور اسلامی ایران بر اساس چه روشهایی میتواند به تربیت اخلاقی اقدام کند در پرتو نگاه و تلاشی محققانه می توان به آن دست یافت.

جامعه امروز بشر دچار بحران هویت معنویت و اخلاق شده است. از این رو امروزه نیاز بشر به ترکیه و پرورش با بهره گیری از آیات قرآن به مراتب بیش از نیاز او به تعلیم و آموزش است. آموزه های قرآن و دین اسلام به تربیت جان و پرورش روح آدمی توجه خاصی دارد؛ زیرا انسان در پرتو تربیت نفس و تزکیه روح به مدد آیات قرآن به مراحل کامل انسانیت دست مییابد و سرانجام به فلاح و سعادت ابدی نایل می شود. چنانکه حضرت علی (ع) می فرماید اگر فرضا به بهشت امید نداشتیم و از آتش دوزخ نمی ترسیدیم و به ثواب هم عقیده نداشتیم باز هم سزاوار بود که در جست و جوی مکارم اخلاق باشیم؛ زیرا مکارم اخلاق، راه پیروزی و سعادت را به انسان

تربیت اخلاقی از مهمترین هدفهای بعثت پیامبران بوده است و جایگاه ویژه ای در قرآن و فرهنگ اسلامی و سیره و کلام معصومین (ع) دارد این بحث، به ویژه مورد توجه خاص قرآن و نیز امام علی (ع) قرار گرفته و کمتر خطبه با نامه ای از نهج البلاغه را می توان یافت که در آن حضرت سخن از مسائل اخلاقی به میان نیاورده باشد. مطالعه بررسی و تبیین روشهای تربیت اخلاقی در قرآن و نهج البلاغه به بخشی از سؤالات و ابهامات درباره تربیت اخلاقی پاسخ میگوید و اگر این بررسی و پژوهش در منابعی برجسته همچون قرآن و نهج البلاغه و نیز بر اساس وصیت امام علی (ع) به یکی از فرزندان بزرگوارشان صورت گیرد با توجه به فرهنگ اسلامی حاکم بر جامعه ما و پیروی از دستورات قرآن پذیرش آن از طرف مخاطبان حتمی خواهد بود. یکی از مسائل مهم و قابل بررسی این است که نظام تعلیم و تربیت در کشور اسلامی ایران تا کنون چه بهره ای از قرآن و منشور تربیتی امام علی (ع) (بهشتی، احمد، ۱۳۸۹، ج ۳ (۲۱) در نهج البلاغه، یعنی نامه ۳۱ آن بزرگوار به امام حسن مجتبی (ع) در راه ارائه راهکارهای مناسب برای تدوین نظام تربیت اخلاقی برده است؟

مسئله اساسی در این پژوهش بررسی و تبیین روشهای مشترک تربیت اخلاقی در قرآن کریم و نامه ۳۱ نهج البلاغه است تا در پی آن برای تدوین نظام تربیت اخلاقی بر اساس آیات قرآن و توصیه های امیر مؤمنان امام علی (ع) گامی برداشته شود و در راه پویایی نظام آموزش و پرورش و تربیت اخلاقی فرزندان جامعه اسلامی ایران بر اساس قرآن و نهج البلاغه اقدام شود؛ به ویژه که نظام تعلیم و تربیت کشورمان با توجه به ماهیت اسلامی و ایرانی آن برای شکل گیری تقویت و استحکام خود به آراء و اندیشه های برخاسته از متن قرآن و نهج البلاغه و فرهنگ و مکتب خود نیاز دارد. نیازی که برآورده نمودن آن با الهام از قرآن و نهج البلاغه و سخنان امام علی (ع) در منشور تربیتی شان در نامه ۳۱ نهج البلاغه، عملی است.

در بررسی پیشینه تحقیق همانگونه که در ادامه خواهد آمد می بینیم که پژوهشگران نتوانسته اند به پژوهشی با عنوان روشهای مشترک تربیت اخلاقی در قرآن و نامه ۳۱ نهج البلاغه دسترسی پیدا کنند. بر این اساس نتیجه می گیریم که هم در صحنه عمل و هم در عرصه تحقیق و پیشینه تحقیقات مرتبط با موضوع این پژوهش واقعا خلا و کاستی و چالشی جدی در کار است و باید با در انداختن طرحی تو نظام تربیت اخلاقی در قرآن و منشور تربیتی امام علی (ع) را تهیه و تدوین نمود. در این تحقیق برای بررسی و تبیین روشهای مشترک تربیت اخلاقی در قرآن و نامه ۳۱ نهج البلاغه تلاش شده است. با توجه به اینکه انتخاب روش تحقیق به هدف و ماهیت تحقیق بستگی دارد و این پژوهش ماهیتی فلسفی دارد و با عنایت به ارتباط نزدیک و تنگاتنگ روش تحقیق هدفها و ماهیت موضوع این پژوهش از روش تحلیلی استنباطی استفاده شده است. مبنای این تحلیل و استنباط متن نامه ۳۱ نهج البلاغه ترجمه ها و تفسیرهای مختلف آن و یافتن موارد مشابه و مشترک در قرآن بوده است.

روش گردآوری مطالب در این تحقیق بر اساس روش کتابخانه ای و بررسی اسناد است. در این پژوهش بر اساس پرسشهای پژوهشی از روش کتابخانه ای با فیش برداری استفاده شده است. مبنای کار بررسی آیات قرآن و نامه ۳۱ نهج البلاغه بوده است. افزون بر آن شرحها و تفسیرهای آیات قرآن و نامه یادشده و منابع و پژوهش های معتبری که در آنها به بررسی موضوعات مختلف آیات و نامه مورد نظر پرداخته شده نیز برای فهم تحلیل و تفسیر دقیق محتوای آیات و نامه یادشده به عنوان منابع دست دوم استفاده شده است.

جامعه آماری این پژوهش شامل متن و ترجمه آیات قرآن و نامه ۳۱ نهج البلاغه است. در این پژوهش به دلیل لزوم جامعیت نمونه نمونه گیری انجام نشده است و کل جامعه آماری مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

همچنین برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش تحلیل مفهومی استفاده شده است. برای دستیابی به روشهای مشترک تربیت اخلاقی در قرآن و نامه ۳۱ نهج البلاغه و استنتاج آنها از روش استنباطی استفاده شد.

شیوه کار بدین صورت بوده است که در گام نخست با تکیه بر گزاره های واقع نگر دلالتهای مربوط به تربیت اخلاقی از سیره و سخنان امام علی (ع) در نهج البلاغه و ترجمه ها و شرحها و تفسیرهای آن و نیز متن نامه ۳۱ نهج البلاغه و ترجمه ها و شرحها و تفسیرهای مربوط به آن اخذ شد و زمینه استنتاج مؤلفه های روشهای تربیت اخلاقی از دیدگاه امیر مؤمنان (ع) فراهم شد و آیات مربوط به مؤلفه های مذکور در قرآن نیز بررسی شد. از طریق تجزیه و تحلیل محتوای کیفی آیات قرآن و نامه ۳۱ نهج البلاغه که در آن مینا و معیار به طور مشخص عقل منطقی تفکر و استدلال است دلالتهای تربیت اخلاقی در این آیات و نیز نامه استنباط و بر اساس مؤلفه های استنباط شده و با توجه به هدف و سؤال تحقیق روشهای مشترک تربیت اخلاقی در قرآن و نامه ۳۱ نهج البلاغه استخراج شد.

پیشینه تحقیق

در زمینه روشهای مشترک تربیت اخلاقی در قرآن و نامه ۳۱ نهج البلاغه پژوهشگران به تحقیقی که به طور مستقیم در این باره انجام شده باشد دست نیافتند. اما درباره تربیت اخلاقی در نهج البلاغه و سیره و سخنان امام علی (ع) این پژوهش ها انجام شده است.

نوری، حسین بن محمد تقی، ۱۳۶۸ق، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم: مؤسسه اهل بیت.

مقالات

اقبالیان، طاهره ۱۳۹۱ش، «مبانی اصول و روشهای تربیت اخلاقی در سیره پیامبر (ص) و اهل

بیت (ع)»، پایان نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده دانشکده روان شناسی و علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی جامع علوم انسانی

بنی اسدی هما ۱۳۹۳ش، «سبک زندگی بر اساس آموزه های تربیت اخلاقی در نهج البلاغه». پایان نامه

کارشناسی ارشد چاپ نشده دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی دانشگاه علامه طباطبائی

ترک افسانه ۱۳۸۸ ش اهداف اصول و روشهای تربیت اخلاقی در سیره و کلام امام علی (ع) و تبیین ارزش

شناسی آن پایان نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده دانشکده علوم انسانی دانشگاه

تربیت مدرس

جوادی ناصر ۱۳۹۲ش تربیت اخلاقی بر اساس تمثیل ها در نهج البلاغه»، پایان نامه کارشناسی ارشد چاپ

نشده دانشکده علوم انسانی دانشگاه بوعلی سینا

هاشمی طامه منصوره سادات، ۱۳۹۳ش تربیت اخلاقی کودکان از دیدگاه امام علی»، پایان نامه کارشناسی ارشد

چاپ نشده دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی دانشگاه علامه طباطبائی

Bibliography

The Holy Quran

Ibn Maitham al-Bahrani, Kamal al-Deen Maitham bin Ali(۱۳۶۲). Description of Nahj al-Balaghah. Qom: Islamic Propagation Office Eghbalian, Tahere(۱۳۹۱).

Fundamentals, principles and methods of moral education in

Prophet (PBUH) and Ahlul Bayt (AS) Sire (Master's thesis undisclosed). Faculty of Psychology and Social Sciences, Islamic Azad University, Central Tehran Branch.
Bani asadi, Homa(۱۳۹۳), life style based on the teachings of moral education in Nahy al Balaghah(Master's thesis undisclosed). Faculty of Education and Psychology. Allameh Tabatabaees University.

Beheshti, Ahmad (۱۳۸۹). Political-Educational Thought In Nahi al-Balagh letters (Volume ۳). Qom: Boostan Book

Beheshti, Saeed(۱۳۹۱), School of intellectual education. Tebran: Cultural Institute of Modern Science and Thought.

Beheshti, Saced(۱۳۸۹) Philosophical meditations on education. Tehran: International Publishing Company

Tork, Afsane (۱۳۸۸). Fundamentals, principles and methods of moral education in Sire and the words of Imam Ali (as) (Master's thesis undisclosed). Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University.

Javadi, Naser (۲۰۱۲). Moral education based on allegories in Nahj al-Balaghah (Master's thesis undisclosed). Faculty of Humanities, Bu Ali Sina University.

Khansari, Jamaluddin Mohammad (۱۳۶۰). A description OF Ghorar al-hekam and Dorar al-kelam. Tehran: Tehran University,

Dashti, Mohammad(۱۳۹۳), Translation of Nahj al-Balaghah. Qom: Mohammad Amin. Rafici, Behruz (۱۳۸۱). Theories of Muslim Scientists in Education and Its Principles (Volume ۳). Qom: The Institute of Hawze and University & SAMT. Tabatabaee

, Seyed Mohammad Hossein (۱۳۹۳ H-Gh). Al-Mizan. Qom: Islamic Publications

Tusi. Khaje Nasir al-Din (۱۳۶۱). Awsaf Al-Ashraf, Mashhad: Imam. Motahhari, Morteza (۱۳۶۱). Fitrah. Tehran: Student Islamic Association

Noori, Hussein ibn Mohammad Taghi(۱۳۶۸), Mustardak Al-Vasaye and Mostanbet Al-Masael. Qom: The Institute of All Al-Beit.

Hashemi Tame, Mansoore Sadat(۱۳۹۳). Children's moral education From Imam Ali's point of view(Master's thesis undisclosed). Faculty of Education and Psychology. Allameh Tabatabaei University.

